

Antti Kuusterä

16.12.2014

Tarina Suomen taloustieteen kansainvälistymisestä

Arvoisat säätiön kunniapuheenjohtajat, hallinnon muut edustajat, juhluvieraat ja apurahojen saajat

Seison täällä syntieni takia eli kymmenen vuotta sitten kirjoitin säätiön 50-vuotishistorian ja nyt kymmenen vuoden tauton jälkeen olen palanut uudelleen säätiön piiriin laatimalla lyhyehkön tarinan säätiön ja taloustieteen välisestä suhteesta. Esitykseni pohjana on siten juuri valmistunut julkaisu *Tarina taloustieteen kansainvälistymisestä. Yrjö Jahnssonin säätiö taloustieteen tukijana 60 vuotta*.

Selkeä strategia

Yrjö Jahnssonin säätiö voi olla ylpeä siitä, mitä sen johdolla on näinä vuosikymmeninä taloustieteessä Suomessa tapahtunut ja sanan johto valinta on perusteltua, sillä säätiö on ollut poikkeuksellisen aktiivinen tiedepoliittinen toimija eikä vain passiivinen apurahojen myöntäjä.

Samalla säätiön toiminta on hyvä esimerkki siitä, miten kohtuullisin taloudellisin panostuksin voidaan saada aikaan erinomaisia tuloksia. Tästä on kiittäminen jo säätiön alkuvuosina hahmottunutta toimintastrategiaa, jossa oli oikeastaan yksi ainoa konkreettinen päämäärä. Suomen taloustiede on nostettava kansainväliselle tasolle. Tämä puolestaan on edellyttänyt käytettävissä olevien voimavarojen keskittämistä, asetettujen tavoitteiden selkeätä määrittelyä ja toiminnan tulosten arviointia. Myös kriteeri, jolla tavoitteen saavuttamista arvioitiin oli selkeä; jokaiseen avautuvaan taloustieteen professuuriin on saatava vähintään kolme kansainväliset tieteelliset mitat täyttävää hakijaa. Tämä kriteeri lausuttiin julki 1970-luvun alkuvuosina.

Catching up vaihe

Säätiön perustamisvaiheissa 1950-luvulla Suomen taloustieteen tila oli huolestuttava. Kansainvälisesti taloustiede oli sotien välisinä vuosina nopeasti kehittynyt ja keynesiläisyys oli vakiinnuttanut asemansa makroteorian pääsuuntauksena. Suomessa kehitys oli kuitenkin polkenut lähes paikallaan. Edelleen pitäydyttiin saksalaisen historiallisen koulukunnan traditiossa, ja alan uusiin virtauksiin oli perehtynyt vain pieni toisinajattelijoiden joukko.

Jälkeenjääneisyys johtui pitkälti sotien välisille vuosille tunnusomaisesta sulkeutuneisuudesta ja kielteisestä suhtautumisesta vieraisiin vaikutteisiin. Lisäksi yliopistoissa taloustieteen asema oli heikko, mikä näkyi virkojen vähäisyytenä. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa oli vain kaksi taloustieteen professuuria ja professorien vaihtuvuus oli ollut erittäin vähäistä. Valtiotieteellisen tiedekunnan perustaminen vuonna 1944 merkitsi parannusta, mutta muutokset olivat hitaista.

Taloustieteen termiä mukaillen edessä odotti nk. catching up vaihe . Kehityskulku, jossa jäljessä oleva talous pystyy systemaattisesti hyödyntämään kehittyneiden talouksien käyttöön ottamia uusia innovaatioita ja toimintamalleja. Samaa analogiaa voidaan soveltaa myös tieteessä tapahtuvaan kehitykseen.

Verkostojen luominen

Yrjö Jahnssonin säätiössä aloitteentekijäksi nousi Hilma Jahnssonin luottohenkilö L. A. Puntila. Taustaltaan Puntila oli historiantutkija, joten hänen ensimmäisiä tehtäviään säätiössä oli yhteistyösuhteiden luominen taloustieteen edustajiin. Mukaan kuvaan tulivat Klaus Waris Suomen Pankista, taloustieteen grand old man Bruno Suviranta, E. H. Laurila Tilastollisesta päätoimistosta sekä professorit Lauri af Heurlin ja Mikko Tamminen.

Nämä ekonomistit olivat perehtyneet 1930-luvun lopulta lähtien taloustieteen uusimpiin virtauksiin ja he olivat yksimielisiä tarpeesta kuroa kiinni Suomen taloustieteen jälkeenjääneisyys. Alkuvaiheissa kehitys toteutui pitkälti yliopistomaailman ulkopuolella Suomen Pankin tutkimuslaitoksella, Tilastollisen päätoimiston kansantulolaskentaosastolla sekä yksittäisten tutkijoiden epävirallisen yhteenliittymän O-ryhmän puitteissa.

Suuri vaikutus tuli olemaan O-ryhmän henkisellä johtajalla Jouko Pauniolla, jolle Puntila antoi vapaat kädet etsiä keinoja Suomen taloustieteen edistämiseksi. Samalla Paunio varmistui yhteistyön Suomen Pankin, Tilastollisen päätoimiston sekä Yrjö Jahnssonin säätiön välille. Näiden instituutioiden yhteistyö varmistui sen, että pystyttiin ylittämään kriittinen massa, mihin yksittäiset yliopistolaitokset eivät olisi millään pystyneet.

Jouko Paunio oli 1950-luvun alkuvuosina harjoittanut jatko-opintoja Englannissa (LSE ja Oxford) sekä Ruotissa (Uppsala) ja myöhemmin 1960-luvun alussa vielä Yhdysvalloissa. Näin ryhtyessään yhteistyöhön säätiön kanssa Pauniolla oli valmiina poikkeuksellisen hyvät kansainväliset kontaktit. Ensimmäisenä tavoitteena oli uusimman tutkimustietouden saaminen Suomeen ja taloustieteen statuksen nostaminen.

Vain terävin kärki kelpasi

Ratkaisuksi tuli säätiön järjestämä luentosarja – Yrjö Jahnsson Lectures- , joka on pidetty parin vuoden välein ja jonka luennoitsijaksi rekrytoitiin taloustieteen ehdottomaan huippuun kuuluvia ekonomisteja.

Ensimmäinen luento pidettiin vuonna 1963. Aloitusta oli näytävän mahdollinen, sillä vierailijaksi onnistuttiin saamaan Kenneth J. Arrow, joka Suomeen tullessaan oli merkittävin nuoren polven ekonomisti Yhdysvalloissa.

1960-luvun alussa säätiöllä ei ollut minkäänlaista kansainvälistä mainetta tai tunnettavuutta, joten Arrowin valinnalla tuli olemaan ratkaiseva merkitys luentosarjan tulevaisuudelle. Parin vuoden välein pidettävälle luennoille vierailijoiksi saatiin hänen esimerkkinsä ansiosta alan ehdottomaan huippuun kuuluneita tutkijoita eikä kielteisiä vastauksia tullut nimeksikään. Tähän päivään mennessä luennoitsijoita on ollut kaikkiaan 21 ja osoituksena sarjan tasosta voidaan pitää sitä, että liki puolet näistä luennoitsijoista on saanut taloustieteen Nobel palkinnon. Säätiön tarkkaa silmää vierailijoiden valinnassa osoittaa se, että useimmissa tapauksissa palkinto on tullut vasta Suomessa vierailun jälkeen.

Luentomatka Suomeen oli monen kohdalla niin mieluisa kokemus, että siitä käynnistyi vuosikymmenten mittainen pysyvä yhteistyösuhde. Merkittävimmistä vierailijoista voin nostaa esiin sellaiset nimet kuin Kenneth Arrow, John Hicks, James Tobin, Robert Lucas ja Peter Diamond.

Raharyhmä rohkeana avauksena

Samoihin aikoihin 1960-luvulla yliopistojen kasvu ja taloustieteen asiantuntijoiden lisääntynyt tarve oli johtanut tilanteeseen, jossa ekonomisteista alkoi olla pulaa. Pullonkaulaksi säätiön johto näki puutteellisen tutkijakoulutuksen ja myös nyt säätiö kääntyi Jouko Paunion puoleen. Paunion arvio taloustieteen tutkijakoulutustilanteesta oli hyvin negatiivinen. Ainoaksi ratkaisuksi Paunio näki tutkijakoulutuksen keskittämisen yhteen paikkaan, sillä vain keskitetyllä tutkijakoulutusjärjestelmällä voitaisiin varmistaa henkisten ja materiaalisten voimavarojen riittävyys.

Konkreettisenä ehdoksena Pauniolla oli erillisen tutkimusryhmän perustaminen, jonka toiminta toteutuisi yhteistyössä Helsingin yliopiston ja Suomen Pankin tutkimuslaitoksen kanssa ja jonka rahoituksesta vastaisivat valtaosin Yrjö Jahnssonin säätiö ja Suomen Pankki. Pienten tarkistusten jälkeen säätiön hallitus hyväksyi Paunion ehdotuksen ja näin voitiin aloittaa viisi jatkokoulutettavaa käsittävän ryhmän toiminta. Työryhmän johtajana toimi Jouko Paunio ja työryhmän nimeksi vakiintui Raharyhmä eli Monetary workshop.

Jatkokoulutuksen tason varmistamiseksi työryhmä kutsui säännöllisesti seminaareihinsa ulkomaisia huipputasen ekonomisteja. Huippuna voidaan pitää vuotta 1973, jolloin seminaareissa vierailivat seuraavat professorit: John Hicks (Oxford), Herschel Grossman (Brown), Franco Modigliani (MIT), John Mirrlees (Oxford), Aksel Sandmo (Bergen), Knut Vind (Kööpenhamina), Bo Södersten (Göteborg) ja Roibert Teigen (Michigan).

Tämän hetken kiireisessä maailmassa ei kannattaisi edes uneksia siitä, että näin suuri ja nimekäs joukko tutkijoita saataisiin vierailijoiksi yhden vuoden aikana syrjäisessä maassa pidettävään tutkijaseminaariin.

Raharyhmä edusti uudenlaista amerikkalaisten mallien mukaan rakennettua järjestelmää. Sen vaikutus ulottui laajalle, sillä seminaareihin osallistui myös tutkimuslaitosten ekonomisteja ja pidemmälle edenneitä opiskelijoita. Johtavien taloustieteilijöiden vierailut tutkijaseminaareissa johtivat myös siihen, että seminaareihin osallistuneiden oma vaatimustaso nousi, mistä hyötyi koko tieteenala. Käytännössä useimmat 1970-luvulla väitöskirjoja valmistelleet ekonomistit olivat suoraan tai välillisesti mukana ryhmän toiminnassa. Raharyhmä sai nopeasti suorastaan legendaarisen maineen ja tässäkin salissa istuu monta mukana ollutta, jotka ovat valmiita hyväksymään tämän arvion.

Säätiön rooli korostuu

Raharyhmän toiminnan aikana Suomen Pankin taloudellinen tutkimuslaitos lakkautettiin. Tämä merkitsi sitä, että vastuu taloustieteen kehityksestä siirtyi lopullisesti Suomen Pankilta yliopistoille ja tässä tapauksen nimenaan Helsingin yliopistolle. Samalla Jahnssonin säätiön rooli aktiivisena tiedepoliittisena toimijana korostui entisestään.

Jo vuonna 1972 säätiö johto pyysi Pauniota laatimaan esityksen koko maan kattavan tutkijakoulutusjärjestelmän pystyttämistä. Esityksen pohjaksi Paunio otti Raharyhmän puitteissa saadut kokemukset ja totesi, ettei yhdenkään suomalaisen taloustieteen laitoksen opettajavoimin kyettäisi tutkijakoulutusta hoitamaan, vaan tarvitaan valtakunnallinen järjestelmä, jonka puitteissa osan opetuksesta hoitaisivat vierailevat ulkomaiset opettajat.

Käytännössä näiden ulkomaisten opettajien saaminen Suomeen voitaisiin hoitaa Yrjö Jahnsson lectures luentosarjan yhteydessä saatujen kontaktien avulla. Sarjaan kutsuttujen luennoitsijoiden puoleen voitaisiin kääntyä ja pyytää heidän apuaan tutkijakoulutuksen järjestämisessä eli he voisivat pitää lyhyitä intensiivikursseja väitöskirjan tekijöille.

Säätiön hallitus hyväksyi suunnitelman vuoden 1972 lopulla. Myös nyt rima oli asetettu todella korkealle, sillä saman syksyn aikana Paunio ja säätiön asiamies Seppo Hieta osallistuivat Nobel-juhllaisuuksiin Tukholmassa ja kysyivät juuri silloin palkituilta Kenneth Arrowlta ja John Hicksiltä suostuvatko he vierailemaan opettajina suunnitteilla olevilla kursseilla. Kummatkin vastasivat myöntävästi.

Ensimmäiset Yrjö Jahnssonin säätiön rahoittamat valtakunnalliset kurssit käynnistyivät syksyllä 1975 ja kaikkiaan kursseja järjestettiin yhdeksän, joista viimeinen lukuvuonna 1988/89.

Kurssien opettajien nimilista heijastaa konkreettisesti taloustieteen kehitystä Suomessa. 1980-luvun alkuun asti opettajina toimivat pääosin ulkomaiset vierailijat tai sitten ulkomailla väitelleet suomalaiset tutkijat Pentti J. K. Kouri etunenässä. 1980-luvun kuluessa suomalaisten opettajien osuus selvästi kasvoi ja vähitellen ainoastaan intensiivijaksojen luennoitsijat olivat ulkomaisia tutkijoita. Ensimmäisen kurssin luennoitsijoina olivat Kenneth Arrow, Edmond Malinvaud ja Gerry Green. Sama korkea taso jatkui loppuun asti.

Hyväksi esimerkiksi sopii IV kurssi lukuvuonna 1978/79. Tällöin Bretton Woodsin järjestelmän hajottua seurauksena oli ollut valuuttakurssien epävakaus. Tämä oli heijastunut myös uusimpaan tutkimukseen, jossa pyrittiin kehittämään uusia teorioita kelluvien valuuttakurssien käyttäytymisestä. Säätiön IV tutkijakoulutuskurssin aiheena olikin juuri makroteoria ja valuuttakurssiproblematiikka. Opettajina olivat Kourin ohella Rudiger Dornbusch (MIT) ja Stanley Fischer (MIT), jotka näinä vuosina olivat nousseet alan kansainvälisen tutkimuksen kärkinimiksi.

Säätiön vastuu tutkijakoulutuksesta päättyi syksyllä 1989, kun taloustieteen tutkijakoulutus siirtyi julkisen vallan vastuulle. Raharyhmän ja säätiön tutkijakoulutuskurssien antamien kokemusten pohjalta pystytettiin kansantaloustieteen valtakunnallinen tutkijakoulutusohjelma KAVA, jonka kustannuksista vastasi julkinen valta. KAVA oli selvästi aikaansa edellä, sillä muilla tieteenaloilla tutkijakoulut käynnistyivät vasta 1990-luvun puolivälissä. Mitenkään liioittelematta voidaan sanoa säätiön olleen Suomessa todellinen edelläkävijä tutkijakoulutuksessa. Toiminta käynnistyi peräti 25 vuotta ennen muiden tieteenalojen vastaavia järjestelmiä Raharyhmän puitteissa.

Kansainvälinen taso saavutetaan

Alussa olen todennut, miten suomalaisessa taloustieteessä vallinneen jälkeenjääneisyyden kiinni kuromisessa säätiöllä on ollut ratkaiseva panos. Tärkeimpinä välineinä tässä ovat olleet Yrjö Jahnsson Lectures luentosarja sekä säätiön varoilla toimineen kunnianhimoisen tutkijakoulutusjärjestelmän pystyttäminen. Silmiinpistävää kummassakin tapauksessa on ollut systemaattinen turvautuminen tieteenalan kansainvälisiin huippuihin.

Suomalaisen taloustieteen kehitys eteni varsin rivakasti, sillä viimeistään 1980-luvun kuluessa säätiön johdon pari vuosikymmentä aikaisemmin asettama tavoite kansainväliselle tasolle yltämisestä oli saavutettu. Menestymistä voidaan mitata erilaisilla mittareilla, mutta tässä yhteydessä riittänee todeta, että lähes kaikissa professorinimityksissä

ehdoton enemmistö valituista oli joko raharyhmän tai säätiön jatkokoulutusjärjestelmän kasvatteja. Sama koskee myös julkisen hallinnon johtavia virkamiehiä ja tutkimuslaitosten asiantuntijoita.

Jälleen tienraivaaja

Tutkijakoulutusvastuun siirtyminen julkiselle vallalle vapautti säätiön resursseja uusille alueille ja myös nyt säätiö oli tienraivaaja. 1990-luvun alusta lähtien säätiön toiminta keskittyi eurooppalaista integraatiota käsittelevien tutkimusten tukemiseen. Suomessa integraation akateeminen tutkimus oli vähäistä, joten säätiö nojautui pitkälti ulkomaiseen asiantuntijuuteen. Säätiön johto näki jo ennen Neuvostoliiton kaatumista, että Suomen talouden kehitys edellyttää entistä tiiviimpää taloudellista integraatiota läntiseen Eurooppaan ja tätä tavoitetta palveli panostus integraatiotutkimukseen. Mielenkiintoista on havaita, miten tässä kohden säätiö oli edellä myös elinkeinoelämän näkemyksiä, sillä elinkeinoelämän edustajien usko bilateraalisesta idänkaupan jatkuvuuteen eli hyvin pitkään.

Monipuolisuuden turvaaminen

Lopuksi nostan esiin suomalaiselle yhteiskunnalle tunnusomaisen yksimielisyyden – konsensus - paineen, jota monasti pidetään vahvuutena, mutta tieteen alueella taipumus sitoutua yhden ainoan totuuden taakse saattaa muodostua kehityksen jarruksi. Yrjö Jahnsson tuli itse tunnetuksi vallitsevien totuuksien kyseenalaistajana 1920-30-luvuilla ja samaa traditiota on säätiön johto pyrkinyt jatkamaan. Tämän takia ulkoa tulleet riippumattomat vaikutteet on koettu erittäin tärkeiksi.

Tähän samaan kuvaan mahtuu myös ajoittain pinnalle noussut jännitteinen suhde säätiön ja keskuspankin välillä. Tämä ei kuitenkaan ole missään vaiheessa estänyt näiden kahden instituution hedelmällistä yhteistyötä. Päinvastoin tietty jännite on pakottanut kummankin osapuolen pohtimaan omien näkemystensä teoreettisia perusteita ja sitä kautta vienyt kehitystä eteenpäin.

Kiitos

Kun Jouko Paunio lähti 1950-luvun alussa harjoittamaan jatko-opintoja Lontooseen professori Bruno Suviranta oli evästännyt suojattiaan sanoin ”*mene ja tee jotain Suomen taloustieteelle*”. Säätiön kuusi vuosikymmentä osoittavat, että jotain on tehty ja suorastaan menestyksellisesti.

Toivottavasti tämä menestyksellinen linja jatkuu ja mitään estettä sille en näe. Erityisesti siksi, että tulevaisuudessa tiede on nykyistäkin globaalimpaa ja tätä kansainvälistymistä säätiö on menestyksellisesti harjoitellut jo kuusi vuosikymmentä.

Pohjana oleva kirjallisuus:

Antti Kuusterä, *Kivitalot tieteen tukena. Yrjö Jahnssonin säätiö 1954-2004*, 2004

Antti Kuusterä, *Tarina taloustieteen kansainvälistymisestä. Yrjö Jahnssonin säätiö taloustieteen tukijana 60 vuotta*, 2014

Modernismi taloustieteessä ja talouspolitiikassa. O-ryhmän kirjoituksia ja kirjoituksia O-ryhmästä. Toim. Antti Suvanto ja Jyrki Vesikansa, 2002

Jouko Paunio, *Suomalaisen kansantaloustieteen kansainvälistyminen*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2002, 2002

Jouko Paunio, *Teorioita ja ihmisiä*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/1995, 1995

Seppo Honkapohja, *Makroteorian mullistukset viimeisten 60 vuoden kuluessa*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/1996, 1996